

LANDBOUWPERSPECTIEF

Vaste grond voor voedselzekerheid

Landbouwbeleid heeft koerswijziging nodig

INHOUD

Inleiding.....	1
2. De wereldmarkt van voedsel	4
3. Graanschuur Oekraïne	6
4. Het zwarte gat van Brussel	8
5. Vaste grond voor voedselzekerheid	10
Samenvatting.....	11
JA21 Voedselzekerheidsplan.....	12

Vaste grond voor voedselzekerheid

Landbouwbeleid heeft koerswijziging nodig

Inleiding

In de agrarische sector behoort Nederland tot de wereldtop. Onze landbouw zorgt voor honderdduizenden banen en levert miljarden op. Onze landbouw levert in de productie, innovatie, natuur- en diervriendelijkheid topprestaties. Maar trots heeft in de afgelopen jaren plaats gemaakt voor aanhoudende kritiek. Allerlei maatregelen zetten de boeren onder druk. Zelfs het ontmantelen van de sector is geen taboe meer. De afschuwelijke oorlog in Oekraïne maakt ons echter bewust van de grote verantwoordelijkheid die wij als land hebben. We worden keihard met de neus op de feiten gedrukt. Voedsel produceren is geen bijzaak, geen aardige hobby. Integendeel, onze landbouw vervult een cruciale rol voor de voedselzekerheid. Voor onszelf en voor de rest van de wereld. Hoezo minder landbouw? We hebben méér landbouw nodig laat de oorlog in Oekraïne zien.

Voor JA21 is het grote belang van een robuuste, vernieuwende en winstgevende agrarische sector evident.¹ De noodzaak van een bestendige en voortdurende levering van voedsel hoort opnieuw op de agenda te worden gezet. Een grondige ombuiging is daarom nodig op miljarden verslindende plannen die zowel de productie als de levering van voedsel ondermijnen. Het gaat dan met name om klimaat en stikstof. Het beleid om tegen elke prijs met de grootst mogelijke snelheid CO2 en stikstof terug te dringen, brengt de toekomst van onze landbouw in gevaar en zet de voedselzekerheid op het spel.² JA21 wil dat Nederland de landbouw herwaardeert in de kerntaak: het robuust, vernieuwend en winstgevend produceren van voedsel. Zodat er *vaste grond voor voedselzekerheid* is.

Deze positiebepaling op hoofdlijnen geeft in paragraaf 1 (*Nederland en de landbouw*) de betekenis van de landbouw weer vanuit het perspectief van JA21. Vervolgens trekt paragraaf 2 (*De wereldmarkt van voedsel*) het beeld breder naar de landbouw wereldwijd. In paragraaf 3 (*Graanschuur Oekraïne*) wordt stilgestaan bij de betekenis van Oekraïne voor de landbouw. Aansluitend staat paragraaf 4 (*Het zwarte gat van Brussel*) stil bij de rem die EU door het omturnen van de landbouw, door klimaatplannen en doelstellingen voor stikstofreductie op de landbouw zet. Iedere paragraaf sluit af met vier kernpunten die gebundeld terugkomen in de laatste paragraaf. In deze paragraaf 5 (*Vaste grond voor voedselzekerheid*) wordt in negen kernzinnen aangegeven hoe JA21 de landbouw perspectief wil bieden dat is gericht op het nastreven en waarborgen van voedselveiligheid.³

Voedselzekerheid vormt een rode draad door deze positiebepaling. Het gaat over de noodzaak van de zekerheid van productie en distributie van voedsel in een onzekere wereld. Zorgvuldig omgaan met de aarde, streven naar duurzaam produceren en een ketenbenadering die onnodige schakels daadwerkelijk vermijdt, niet aan de orde zullen komen. Voor JA21 zijn ze belangrijk. Want toekomstbestendige landbouw is landbouw die oog heeft voor kwaliteit in alle opzichten, voor het inslaan van nieuwe wegen. Maar voorop staat het besef dat voedselzekerheid geen bijzaak is. Het is hoofdzaak nummer één. Om dat gezichtspunt weer helder op het netvlies te krijgen, is het nodig om het accent te leggen op de waarde van voedselzekerheid en de betekenis van de landbouw hiervoor.

1. Nederland en de landbouw

Nederland en de landbouw op hoofdlijnen:

- ✓ Landbouw zorgt voor veel werkgelegenheid en draagt bij aan ons bbp.
- ✓ Nederland is een sterke schakel van wereldformaat in de landbouw.
- ✓ In plaats landbouw af te bouwen moeten we de sector versterken.
- ✓ JA21 vindt het nastreven en waarborgen van de voedselzekerheid de voornaamste prioriteit voor de landbouw.

In 2005 presenteerde het ministerie van LNV een rapport om 'acht vooroordelen' over de Nederlandse landbouwsector te ontkrachten.⁴

De vooroordelen:

- Nederland is als klein en dichtbevolkt land geen plek om landbouw te bedrijven.
- De landbouwsector draagt nauwelijks bij aan de Nederlandse economie.
- De landbouwsector wordt in leven gehouden door steun van de Europese Unie.
- Het Europese landbouwbeleid is onbetaalbaar geworden.
- De consument betaalt als gevolg van het EU-landbouwbeleid veel teveel voor zijn voeding
- Liberalisatie in de landbouw is nodig vooral ter wille van de armen in de derdewereldlanden.

- De landbouw is geen innovatieve sector.
- De Nederlandse landbouw maakt gebruik van de meest intensieve teeltmethoden en is daarmee het meest milieubelastend.

'Ik ben er van overtuigd dat u het na het lezen met mij eens kunt zijn dat de landbouw iets is waar Nederland trots op kan zijn!', schreef minister van Landbouw Veerman in het voorwoord.

Wanneer we de Nederlandse landbouwsector als wereldspeler aanmerken, is die trots meer dan romantisch chauvinisme. Zo produceert ons land voor liefst 6 procent van de wereldvoedselproductie. Vlak na Brazilië percentage en de Verenigde Staten met 9 procent. Daarmee zijn we de op twee na grootste landbouwexporteur ter wereld.⁵

Een droge opsomming van getallen anderhalf decennium na het rapport over de vooroordelen bekrachtigt de indrukwekkende en blijvende waarde van de landbouw voor onze economie en voedselvoorziening. De werkgelegenheid in het totale agrocomplex groeide in 2018 tot 595.000 arbeidsjaren, ongeveer 7,9 procent van de nationale werkgelegenheid. Ondanks de krimp van het aantal agrarische bedrijven is het aandeel van de landbouw in onze economie al een decennium vrijwel stabiel.⁶ De gehele agrarische keten, waaronder het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) behalve de landbouw ook de verwerkende voedings- en genotmiddelenindustrie rekent, was in 2020 goed voor circa 6,4 procent van het bruto binnenlands product (bbp).⁷ De landbouw is geen zieltogende folklore die alleen kan worden gered door boeren aan het infuus van natuurbeheer te leggen. Het is een levendige sector van vitaal belang voor Nederland.

De uitvoer spreekt boekdelen. In 2021 verkocht Nederland voor 104,7 miljard euro aan landbouwproducten aan het buitenland. Met een stijging van 9,4 procent ten opzichte van 2020 brak de export daarmee voor het eerst door de grens van 100 miljard euro.⁸ De geraamde landbouwexport bestaat uit 75,7 miljard euro goederen van Nederlandse makelij en 29,0 miljard euro wederuitvoer van landbouwgoederen van buitenlandse makelij.⁹ De Nederlandse economie verdiende vorig jaar naar schatting 46,1 miljard euro aan de export.¹⁰ Met 42,1 miljard euro nam de winst op de uitvoer van goederen van Nederlandse makelij met 10,7 procent toe ten opzichte van 2020. De winst op wederuitvoer groeide met 6,1 procent tot 4,0 miljard euro. Van belang is nog om te benadrukken dat export voor een groot deel uitvoer in de nabije regio betreft. Zo gaat 25 procent de export (26,3 miljard euro) naar Duitsland. Vervolgens komt België met een aandeel van 12 procent gevolgd door Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk met beide 8 procent.¹¹

Bij export uit Nederland springen bloemen en planten natuurlijk in het oog. In 2021 werd voor 12 miljard euro aan sierteeltproducten geëxporteerd. Maar het aandeel van voedsel is hoger. Er werd voor 9,1 miljard euro aan vlees uitgevoerd. De export van zuivel en eieren bedroeg 8,7 miljard euro. De export van aardappelen, groenten en uien kwam uit op 7,2 miljard euro. De waarde van de export van fruit van eigen bodem bedroeg in 2021 1,8 miljard euro. Dan hebben we het nog niet gehad over categorieën als dranken, oliën en vetten, veevoer, bereidingen van graan of meel en melk. Dan laten we koffie, thee en specerijen buiten beschouwing. Dan zien we voorbij aan meel, mout en zetmeel, aan granen en plantensappen. Dan noemen we een aantal categorieën en producten onbenoemd. Teveel om

allemaal op te noemen. Het rapport De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband gaat er gedetailleerd op in.¹²

Voor hier volstaat de constatering dat de Nederlandse agrarische sector een cruciale rol vervult, zowel voor de nationale economie als in internationaal verband. Dat geldt voor de productie van eigen bodem, voor de verwerking van producten die elders zijn geproduceerd en voor de invoer en uitvoer die daarmee zijn gemoeid. We kunnen rustig constateren dat de cijfers onderbouwen welke belangrijke schakel de Nederlandse landbouw is voor de voedselzekerheid. In dat verband is het behalve opmerkelijk ook verontrustend hoe de aan het begin van deze paragraaf genoemde vooroordelen over de sector waarvan het ministerie van LNV het nog in 2005 nodig vond om ze te ontkrachten, anderhalf decennium later oordelen zijn geworden die bewust of misschien onbewust aan de basis liggen van beleid om dezelfde sector te ondermijnen. Maar in plaats van landbouw af te bouwen, moeten we de sector versterken. Maar we richten onze blik eerst op voedsel als wereldmarkt.

2. De wereldmarkt van voedsel

Voedsel op een wereldmarkt op hoofdlijnen:

- ✓ Handelsblokken zoals de EU domineren de wereldmarkt voor landbouw.
- ✓ Er is van alle kanten kritiek over de regulering van handel en verdragen.
- ✓ Verstoring in de waardeketen van landbouw leidt tot politieke onrust.
- ✓ JA21 is voor goed gereguleerde vrije handel met respect voor de nationale autonomie om een bestendige en betaalbare voedselvoorziening in stand te houden.

Zo'n 70 procent van de mondiale handel bestaat uit internationale waardeketens, waarbij producten een aantal landen passeren voordat een uiteindelijk product wordt ontwikkeld.¹³ Ook als we het over de landbouwsector hebben, hebben we het over een wereldmarkt met waardeketens die in elkaar grijpen. Dat is een wezenlijke vaststelling, omdat JA21 de landbouwmarkt niet beschouwt als reeks blokjes die zonder samenhang van elkaar kunnen worden gezien. Aandacht voor regionale producten is prachtig, maar het biedt geen alternatief voor de noodzakelijke toegevoegde waarde van de wereldmarkt. Voor het functioneren van deze wereldwijde markt is in de eerste plaats van belang dat er een aantal handelsblokken kunnen worden onderscheiden die min of meer in collectief verband hun belangen behartigen.¹⁴ Alleen al in de Europese Unie (EU), een van

de machtsblokken, zijn de landbouw en aanverwante bedrijfstakken en diensten goed voor 44 miljoen banen, waaronder 20 miljoen in de landbouwsector zelf.¹⁵

In de tweede plaats is relevant dat veel handel plaatsvindt onder de afspraken en regelingen van de Wereldhandelsorganisatie (WTO). Vanwege het belang van de landbouw in de wereldhandel is een aparte overeenkomst inzake landbouw gesloten, die met name toeziet op binnenlandse steun, uitvoersubsidies en toegang tot de markt. Doel van deze regeling is te komen tot een eerlijk en marktgericht handelsstelsel voor landbouwproducten.¹⁶ Mede door het met afspraken in WTO-verband afbouwen van importbelemmeringen en het harmoniseren van handelsregels is de internationale handel in landbouw- en voedselproducten de afgelopen decennia jaar enorm gegroeid.¹⁷ Op de vrijhandel komt echter enorm veel en toenemende kritiek uit alle hoeken van het politieke spectrum.¹⁸ De huidige organisatie van internationale handel zou voor ongelijke en oneerlijke verhoudingen zorgen tussen landen, deze zou natuur en milieu uit balans brengen, de macht van nationale staten uithollen en ga zo maar door. Hier volstaat de positiebepaling dat JA21 waarde hecht aan goed gereguleerde vrije handel met afspraken die deelnemende partijen recht doen. Deze afspraken mogen niet leiden tot uitholling van de nationale autonomie door internationale organisaties sluipend steeds meer macht te verlenen en hun geschilbeslechtende instanties dermate zware bevoegdheden toe te kennen dat het recht van de lidstaten feitelijk wordt uitgehold.¹⁹ Ingewikkelde en onoverzichtelijke package deals kunnen bij ons dan ook op de nodige scepsis rekenen.

Hoe wezenlijk de internationale handel in landbouwproducten is, laat de zogenoemde Arabische Lente

zien. De gebruikelijke duiding van opstanden is er een van bevolkingen van landen die hunkeren naar vrijheid en die dictatoriale regimes willen omverwerpen.²⁰ Maar bij de protesten die eind 2010 uitbraken in het Midden-Oosten en Noord-Afrika speelden hoge prijzen voor voedsel een niet te onderschatten rol.²¹

3. Graanschuur Oekraïne

Graanschuur Oekraïne op hoofdlijnen:

- ✓ Oekraïne is met een reusachtig landbouwareaal de graanschuur van Europa.
- ✓ Het potentieel van Oekraïne voor de landbouw is nauwelijks te onderschatten.
- ✓ De inval van Rusland in Oekraïne leidt tot schaarste en torenhoge prijzen.
- ✓ JA21 acht voedselzekerheid van dermate groot belang dat dit aspect zwaar moet meewegen in het beleid ten aanzien van de crisis rond Oekraïne.

We hebben gezien welk belang de landbouw heeft voor Nederland. We hebben kort aangestipt hoe de landbouw internationaal is vervlochten. We hebben een voorbeeld genoemd van de dunne grens tussen een tekort aan voedsel of hoge prijzen en ontevredenheid die tot uiting kan komen in opstand. Al deze lijnen komen in Oekraïne bij elkaar. Want de oorlog in Oekraïne is meteen een voltreffer voor de landbouw. De aanval van Rusland is behalve een schending van de soevereiniteit van het zuidelijke buurland een regelrechte aanslag op de voedselzekerheid. Wij worden keihard met de neus op de feiten gedrukt. Doel van landbouw is het voeden van de wereldbevolking. De landbouw krijgt een enorme klap, wat direct doorwerkt in de markt voor voedsel.

Een kwart van in de wereld aanwezige vruchtbare

zwarte aarde ligt in Oekraïne.²² Met 42 miljoen hectare grond die geschikt is voor landbouw beschikt het land over de mogelijkheid om een groot deel van de wereld te voeden.²³ Een groot deel van de wereld kunnen voeden, dat is dus de agrarische belofte van dit grote land. Om een beeld van de verhoudingen te geven, het Oekraïense areaal beslaat 30 procent van het Europese areaal aan landbouwgrond.²⁴ Oekraïne is een van de belangrijkste exporteurs van granen en plantaardige oliën ter wereld. De belangrijkste exportproducten van de landbouw zijn maïs en tarwe. Met reden wordt het land de graanschuur van Europa genoemd. In 2021 was Oekraïne de op één na grootste leverancier van granen voor de EU en een grote voedselleverancier voor lagelonenlanden in Azië en Afrika.²⁵

Bij alle aandacht voor de snel oplopende prijzen voor olie en gas, is de belangstelling voor de betekenis van de voedselzekerheid door de oorlog in Oekraïne nog aan de magere kant. Terwijl er toch alle reden is om de alarmklokken te luiden. De tarwe-export van Rusland en Oekraïne bedraagt bij elkaar bijna een kwart van het wereldwijde totaal van 206,9 miljoen ton.²⁶ In een analyse van vóór de oorlog sprak een Nederlandse akkerbouwer die zijn bedrijf in Oekraïne heeft de verwachting uit dat de export van graan alleen stilvalt wanneer Rusland daadwerkelijk zou oprukken naar de zuidelijke havens bij de Zwarte Zee.²⁷

Inmiddels is deze opmars werkelijkheid geworden. Tijdens de annexatie door Rusland van De Krim, in het voorjaar van 2014, steeg de tarweprijs op de Europese granentermijnmarkt van Parijs (Matif) met 15 procent tot boven de 200 euro per ton. Dat was toen een hoge prijs. De markten liepen toen vooruit op een mogelijke stagnatie van de goederenstroom uit de havens van de

Zwarte Zee.²⁸ Begin maart 2022 noteerde de tarweprijs op de Matif boven de 400 euro per ton, een verdubbeling van wat zeven jaar geleden als een heel hoge prijs gold. Dat klinkt abstract. Bespiegelingen over een broodprijs die tot vijf euro kan gaan stijgen, maken het wat tastbaarder.²⁹ Weliswaar haalt Nederland het meeste graan uit Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk, maar de graanprijs wordt uiteraard in breder verband samengesteld.³⁰ Veehouders krijgen te maken met verhoogde kosten door de geprezen grondstofprijzen, want ook daarvoor is Oekraïne een leverancier.³¹ Waarbij komt dat behalve dat de productie en handel in voedsel direct wordt getroffen, er ook sprake is van maatregelen die voor een verzwarend effect zorgen. Zo dreigde Rusland al in het najaar van 2021 de uitvoer van stikstof en fosfaatmeststoffen, onder meer naar de EU, te verbieden om eigen boeren te ondersteunen.³² Dit dreigement wordt nu in daden omgezet.³³

In het bestek van deze positiebepaling van JA21 is er geen ruimte voor een degelijke en uitputtende beschouwing. Er zijn veel analyses voorhanden.³⁴ De teneur ervan is eenduidig. Het wegvallen van de export vanuit Oekraïne leidt tot schaarste en tot hoge prijzen.³⁵ Wanneer akkers niet worden ingezaaid, werkt dat onherroepelijk door. In het ergste geval kan het leiden tot hongersnoden, bijvoorbeeld tot diep in Afrika.³⁶ Het voorbeeld van de Arabische Lente is al genoemd voor wat dat kan betekenen in termen van stabiliteit - in dit geval op wereldschaal.³⁷ Helder is dat in het beleid, wat ook geldt met betrekking tot wijze waarop sancties tegen Rusland worden ingericht, de gevolgen voor Nederland, Europa maar ook voor de rest van de wereld dienen mee te wegen. Het belang van Oekraïne (en van Rusland) voor de voedselzekerheid is te groot om daaraan achteloos voorbij te kunnen gaan.

4. Het zwarte gat van Brussel

Het zwarte gat van Brussel op hoofdlijnen:

- ✓ Beschikbaarheid van voedsel wordt als een soort wetmatigheid beschouwd.
- ✓ Het klimaatbeleid van de EU ondermijnt de landbouw en de voedselzekerheid.
- ✓ Drastische stikstofreductie beschermt natuur niet en schaadt de landbouw.
- ✓ JA21 is overtuigd van de noodzaak om tot een heroriëntatie te komen van het landbouwbeleid zodat voedselzekerheid weer centraal komt te staan.

Landbouw is een wereldmarkt waarop zowel Nederland als Oekraïne op uiteenlopende wijzen een belangrijke rol vervullen. Als ketens in een schakel die elkaar aanvullen. Het is een keten die door de Russische inval zwaar onder druk staat of zelfs dreigt te worden verbroken. De voedselzekerheid loopt rechtstreeks gevaar. Dit kan wat JA21 betreft niet anders dan tot de conclusie leiden dat het belang van de landbouw een grondige herwaardering krijgt. Dat is ook het geval, want de huidige EU-voorzitter Frankrijk heeft de knuppel in het hoenderhok gegoooid. Bij dreigende voedseltekorten moeten volgens minister van Landbouw Julien Denormandie het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), de Green Deal en als onderdeel daarvan de 'boer tot bord'-strategie op de schop.³⁸ Denormandie vindt dat instanties als de FAO, Oeso en G7 een analyse

moeten maken van de wereldwijde voedselzekerheid.³⁹

Een analyse in Nieuwe Oogst laat zien hoe de meningen verdeeld zijn in de EU. Zo toont onze eigen landbouwminister Henk Staghouwer bitter weinig bereidheid om een koerswending te overwegen.

Waar gaat het over? Het gaat over een beleid van de EU dat neerkomt op een radicale omvorming van de landbouwsector. Enkele woorden over de hoofdlijnen. Het zogenoemde nieuwe GLB, waarover de EU-lidstaten vorig jaar een akkoord hebben bereikt, voorziet in een omvorming van de landbouw in een sector die zich nadrukkelijk richt op het halen van doelstellingen op het gebied van natuur, landschap, vergroening en verduurzaming.⁴⁰ De invloed daarvan op de Nederlandse landbouw is enorm. Het Nationaal Strategisch Plan (NSP) zal leiden tot een landbouwsector die, kort door de bocht geformuleerd, leidt tot een verlegging van het accent van productie naar het behalen van allerlei natuurwaarden.⁴¹ In het licht van de voedselzekerheid en het behoud van een robuuste, vernieuwende en winstgevende landbouwsector lijkt het NSP om het voorzichtig uit te drukken een grote gok die de kernwaarde van de landbouw veronachtzaamt: voedsel produceren. Wie zich in de discussie verdiept ziet hoe natuur- en milieuorganisaties zich in de handen wrijven, terwijl vertegenwoordigers van boeren zich grote zorgen maken.

In de klimaatplannen van de EU is voedselzekerheid volslagen ondergeschikt aan het terugdringen van CO₂. Tekenend is het 'Fit for 55'-pakket.⁴² Boeren moeten de uitstoot van zogenoemde broeikasgassen met meer dan 20 procent verminderen en het vastleggen van koolstof in bossen, landbouwgrond en ander landgebruik tegen 2035 moet met 25 procent toenemen.⁴³

Daar waar klimaatdoelen concreet zijn, voorzien van onderbouwingen, getallen en datums, wordt de beschikbaarheid van voedsel als soort natuurlijke wetmatigheid beschouwd. Deze houding komt sterk naar voren in de Green Deal, een pakket aan maatregelen op het vlak van klimaat, energie, vervoer en belastingen waardoor de EU het eerste klimaatneutrale continent moet worden.⁴⁴ De ‘van boer tot bord’-strategie, die deel uitmaakt van de Green Deal, streeft naar een landbouw die de voedselketen ‘eerlijk, gezond en milieuvriendelijk’ moet maken.⁴⁵ Wat insinueert dat de huidige landbouw oneerlijk, ongezond en slecht voor het milieu is. Het gevoel van onbegrip over de gevolgen van deze plannen voor de landbouw is te vinden op een uiting op Twitter over Europees Commissaris Frans Timmermans die de oorlog in Oekraïne aangrijpt om voor te stellen de Green Deal te versnellen, in plaats van deze te herzien of op zijn minst pas op de plaats te maken.⁴⁶ Terwijl de ‘van boer tot bord’-strategie gecombineerd met de biodiversiteitsstrategie, een ander onderdeel van de Green Deal, tot een landbouw zal leiden die minder productief is, die kwalitatief achteruit boert en die de voedselzekerheid ondermijnt.⁴⁷

Behalve met het NSP als uitwerking van de hervorming van het GLB en de Green Deal kampt de Nederlandse landbouwsector met nog een gigantisch probleem. Dat betreft de draconische doelstelling van een reductie van 50 procent stikstof in 2030.⁴⁸ De minister voor Stikstof -veelzeggend dat Nederland zelfs een aparte minister hiervoor heeft- sluit gedwongen uitkoop van boeren niet uit.⁴⁹ Wie bedenkingen durft te hebben over dit beleid, wordt weggezet als lid van de onwetenschappelijke ‘twijfelbrigade’.⁵⁰ JA21 ziet niets in het opzetten van een miljardenfonds dat inzet op een transitie van de land- en tuinbouw, zoals de coalitie

van VVD, D66, CDA en ChristenUnie het voor zich zien.⁵¹ Het houdt ook in geen geval in dat boeren met een zak geld van hun land worden gelokt of desnoods weggejaagd. Voor JA21 is ook helder dat de overheid niet moet proberen onder het mom van stikstofreductie grond in handen te krijgen die kan worden ingezet voor woningbouw. Een nuchtere en eerlijke belangenafweging dient plaats te vinden. Daarbij dreigt het belang van landbouw voor de productie van voedsel steeds verder uit het zicht te raken. Maar JA21 zal zich ervoor inzetten dat landbouw geen veredelde hobby wordt. Het belang van voedselzekerheid is te groot om in het zwarte gat van Brussel te worden gezogen. Groter dan het najagen van stikstofreductie die in alle opzichten is losgezongen van de praktijk. Daarvoor is onze landbouwsector zoals we die kennen van te grote waarde, voor ons land én voor de wereld als onmisbaar sterk deel van de keten.

5. Vaste grond voor voedselzekerheid

JA21 ziet de Nederlandse landbouwsector als een vitaal onderdeel van onze economie. In de wereldwijde keten van productie en distributie van voedsel neemt Nederland een grote rol in. Wij hebben een landbouwsector die robuust, vernieuwend en winstgevend is. Ons land draagt een bijzondere verantwoordelijkheid voor de voedselzekerheid. Zeker gelet op de oorlog in Oekraïne kan dat besef volgens ons alleen maar sterker worden. Wij pleiten daarom voor de volgende benadering. Een benadering om Nederland opnieuw *vaste grond voor voedselzekerheid* te bieden.

Paragraaf 2 begon met het opsommen van wat in 2005 als vooroordelen werd gezien. Vooroordelen die anderhalf decennium later de basis lijken te vormen voor het beleid. Een vooroordeel wat daarbij past en aan kracht wint, is dat van de boer als vervuiler.⁵² Zo niet voor JA21. Want bij het herwaarderen van de waarde van landbouw voor de voedselzekerheid past ook een nieuwe waardering voor de rol van de landbouwer. Daarvoor staan wij op de bres. Daarmee durven wij het land in te gaan. Vol overtuiging.

Samenvatting

1. Nederland en de landbouw:

- Landbouw zorgt voor veel werkgelegenheid en draagt bij aan ons bbp.
- Nederland is een sterke schakel van wereldformaat in de landbouw.
- In plaats landbouw af te bouwen moeten we de sector versterken.
- JA21 vindt het nastreven en waarborgen van de voedselzekerheid de voornaamste prioriteit voor de landbouw.

2. De wereldmarkt van voedsel:

- Handelsblokken zoals de EU domineren de wereldmarkt voor landbouw.
- Er is van alle kanten kritiek over de regulering van handel en verdragen.
- Verstoring in de waardeketen van landbouw leidt tot politieke onrust.
- JA21 is voor goed gereguleerde vrije handel met respect voor de nationale autonomie om een bestendige en betaalbare voedselvoorziening in stand te houden.

3. Graanschuur Oekraïne:

- Oekraïne is met een reusachtig landbouwareaal de graanschuur van Europa.
- Het belang van Oekraïne voor de landbouw is nauwelijks te onderschatten.
- De inval van Rusland in Oekraïne leidt tot schaarste en torenhoge prijzen.
- JA21 acht voedselzekerheid van dermate groot belang dat dit aspect zwaar moet meewegen in het beleid ten aanzien van de crisis rond Oekraïne.

4. Het zwarte gat van Brussel:

- Beschikbaarheid van voedsel wordt als een soort wetmatigheid beschouwd.
- Het klimaatbeleid van de EU ondermijnt de landbouw en de voedselzekerheid.
- Drastische stikstofreductie beschermt natuur niet en schaadt de landbouw.
- JA21 is overtuigd van de noodzaak om tot een heroriëntatie te komen van het landbouwbeleid zodat voedselzekerheid weer centraal komt te staan.

JA21 Voedselzekerheidsplan

JA21 wil weer vaste grond voor voedselzekerheid. Dat kan door:

- ✓ Beschikbaarheid en betaalbaarheid van voedsel voor burgers nadrukkelijk een plaats te geven in het landbouwbeleid.
- ✓ Erkenning van het belang van de Nederlandse landbouwsector als onmisbare schakel in de waardeketen die voedselzekerheid in de wereld waarborgt.
- ✓ Een koerswijziging van het Nederlandse landbouwbeleid die het nastreven en waarborgen van voedselzekerheid tot primaire doelstelling maakt.
- ✓ Op korte termijn een analyse te maken van de wereldwijde voedselveiligheid.
- ✓ Inzet van Nederland in EU-verband om plannen als Green Deal, 'Fit for 55'-pakket en 'van boer tot bord'-strategie te wijzigen en zodoende voedselzekerheid te verstevigen in plaats van deze te ondermijnen.
- ✓ Een realistische benadering door het kabinet van natuurdoelstellingen in plaats van uiterst strenge stikstofreductie die de voedselveiligheid in gevaar brengt.
- ✓ Gedwongen onteigening van boerenbedrijven uitsluiten als onderdeel van het (stikstofreductie) beleid.
- ✓ Onmiddellijk stoppen met het prijsgeven van vruchtbare grond aan 'de natuur', zoals de Hertogin Hedwigepolder.
- ✓ Investeren in landbouwareaal, door bijvoorbeeld de Oostvaardersplassen om te ploegen tot *graanschuur van Nederland*.

Endnotes

- 1 Het Juiste Antwoord, Verkiezingsprogramma 2021-2025, paragraaf 3.7 Landbouw en visserij.
- 2 Uitgebreid over voedselzekerheid: <<https://nl.wikipedia.org/wiki/Voedselzekerheid>>.
- 3 Deze positiebepaling is geen wetenschappelijke verhandeling of een in alle opzichten volledig uitgewerkte visie. Waar het om gaat, is op hoofdlijnen inzichtelijk te maken hoe JA21 tegenover de landbouw staat. De oorlog in Oekraïne maakt het meer dan ooit nodig om stelling te kiezen. Om een keuze te maken voor een herwaardering van de productie van voedsel en van het belang van de Nederlandse landbouw in de wereldwijde keten van de productie en distributie van voedsel. De verwijzingen suggereren geen volledigheid, maar ze zijn opgenomen als verantwoording voor wat betreft de aangevoerde bronnen en als doorkijkje voor verdere verdieping.
- 4 Task Force Economie, 'Tien vooroordelen over de Nederlandse landbouw groen kennisnet', (Rapport Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij, 2005), <<https://edepot.wur.nl/120149>>.
- 5 Brazilië heeft vorig jaar de tweede plek van Nederland overgenomen: AGF 3 februari 2022, Brazilië haalt Nederland in als tweede landbouwexporteur ter wereld', <<https://www.agf.nl/article/9396784/brazilië-haalt-nederland-in-als-tweede-landbouwexporteur-ter-wereld/>>. Zie ook: Algemeen Dagblad, 17 januari 2020, 'Nederland op een na grootste landbouwexporteur ter wereld', <<https://www.ad.nl/koken-en-eten/nederland-is-de-op-een-na-grootste-landbouwexporteur-ter-wereld-a555352f/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>>.
- 6 Boerenbusiness 7 Mei 2020, 'Stevig aandeel landbouw in Nederlandse economie', <<https://www.boerenbusiness.nl/agribusiness/artikel/10887113/stevig-aandeel-landbouw-in-nederlandse-economie>>.
- 7 Bron: CBS 7 mei 2020, 'De landbouw in de Nederlandse economie', <<https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/de-nederlandse-economie/2020/de-landbouw-in-de-nederlandse-economie?onepage=true>>.
- 8 De groei is toe te schrijven aan een stijging van de prijzen en de (iets lagere) groei van het exportvolume. CBS 21 januari 2021, Landbouwexport in 2021 voor het eerst boven de 100 miljard euro', <<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/03/landbouwexport-in-2021-voor-het-eerst-boven-de-100-miljard-euro>>.
- 9 Wederuitvoer: alle goederen die bestemd zijn voor gebruik of verbruik buiten Nederland. Het gaat daarbij om goederen die hier oorspronkelijk zijn ingevoerd en het land in (vrijwel) onbewerkte staat weer verlaten. Bron: <<https://www.cbs.nl/nl-nl/faq/specifiek/wat-is-wederuitvoer>>.
- 10 CBS 21 januari 2021, Landbouwexport in 2021 voor het eerst boven de 100 miljard euro', <<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/03/landbouwexport-in-2021-voor-het-eerst-boven-de-100-miljard-euro>>.
- 11 De export naar het Verenigd Koninkrijk stagneert omdat de wederuitvoer van landbouwgoederen met meer dan een derde is gedaald. Het is sinds 1 januari vorig jaar vanwege invoerrechten aantrekkelijker om goederen van buiten de EU direct naar het Verenigd Koninkrijk te vervoeren. De Nederlandse agrarische sector had afgelopen jaar nog weinig last van de Brexit. De uitvoer van Nederlandse landbouwproducten steeg zelfs met 14 procent. Dit jaar zal dat waarschijnlijk anders zijn, omdat er nu wel douanecontroles zijn op dierlijke en plantaardige producten. De Telegraaf 21 januari 2022, 'Landbouwexport breekt door grens €100 miljard', <<https://www.telegraaf.nl/financieel/1921640824/landbouwexport-breekt-door-grens-100-miljard>>.
- 12 Wageningen University & Research, Gerben Jukema en Petra Berkhout (red.), 'De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband' (rapport, editie 2022; ramingen Wageningen Economic Research en CBS), <<https://research.wur.nl/en/publications/de-nederlandse-agrarische-sector-in-internationaal-verband-editie-4>>.
- 13 Zie: <<https://www.agrimatie.nl/ThemaResultaat.aspx?subpubID=2232&themalD=2276&indicatorID=3425§orID=3436>>.
- 14 EU, NAFTA (Canada, Verenigde Staten, Mexico), BRICS (Brazilië, Rusland, India, China, Zuid-Afrika), APEC klein (Australië, Brunei, Chili, Filipijnen, Hongkong, Indonesië, Japan, Maleisië, Nieuw-Zeeland, Peru, Singapore, Taiwan, Thailand, Vietnam, Zuid-Korea (dus de APEC exclusief Canada, China, Mexico, Papoea Nieuw Guinea, Rusland en Verenigde Staten)), overige landen (alle landen ter wereld die nog niet bij andere handelsblokken zijn genoemd), <<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/14/nederlandse-producten-vaker-input-voor-export-van-eu-15/handelsblokken-groepen-van-handelspartners>>.
- 15 Ook voor bijvoorbeeld de Europese Unie is het geen punt van discussie dat voedselproductie op wereldschaal dient te worden gezien. Dankzij het gevarieerde klimaat, de vruchtbare bodem, de technische vaardigheden van de boeren en de kwaliteit van de producten behoort de EU tot de grootste producenten en exporteurs van landbouwproducten ter wereld. <https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/actions-topic/agriculture_nl>.
- 16 De overeenkomst bevat regels voor alle WTO-leden en die ertoe moeten leiden dat de ondersteuning en bescherming van de landbouw fors en progressief wordt afgebouwd. De landbouwovereenkomst was een van de resultaten van de Uruguayronde en vormt een beslissende stap in de richting van een sterkere marktgerichtheid in de mondiale landbouw. Bron: <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/trade/agricultural-international-trade/wto-and-eu-agriculture_nl>.
- 17 Wageningen University & Research, Gerben Jukema en Petra Berkhout (red.), 'De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband' (rapport, editie 2022; ramingen Wageningen Economic Research en CBS), <<https://research.wur.nl/en/publications/de-nederlandse-agrarische-sector-in-internationaal-verband-editie-4>>, p. 76.

- 18 Om een eindje op weg te komen: Tweede Kamer der Staten-Generaal, Debat over vrijhandelsverdragen, <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/kamer_in_het_kort/debat-over-vrijhandelsverdragen>, Both Ends, Connecting people for change, Dossier Handelsverdragen, <<https://www.bothends.org/nl/Ons-werk/Dossiers/Handelsverdragen/mediaitem/2078/WTO>>, 'LTO Nederland 24 maart 2021, EU en de keuze voor vrijhandel 2.0', <<https://www.lto.nl/eu-en-de-keuze-voor-vrijhandel-2-0/>>, Akkerwijzer 27 januari 2021, 'EU-handelsverdragen ook gunstig voor landbouwsector' <<https://www.akkervijzer.nl/artikel/385088-eu-handelsverdragen-ook-gunstig-voor-landbouwsector/>>, Wageningen University & Research 13 december 2020, 'WTO-Landbouwonderhandelingen', <<https://www.agrimatie.nl/ThemaResultaat.aspx?subpubID=2232&themalD=3514>> en De Groene Amsterdammer 13 juni 2018, Rob Hagendijk en Paul Kalma, 'Hoe verder na Kate Raworth's 'Donuteconomie'? Donutpolitiek gaat van au', <<https://www.groene.nl/artikel/donutpolitiek-gaat-van-au>>.
- 19 Afgezien van een waardering in extenso van de inhoudelijke duiding, zie bijvoorbeeld de kritiek op ICS, het geschilbeslechtsmechanisme onder vrijhandelsverdrag CETA: <<https://www.parlementairemonitor.nl/9353000/1/j9vvij5epmj1ey0/vk4qifpq75y2>>.
- 20 Over de Arabische Lente: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Arabische_Lente>; typerend voor de politieke insteek: Studio TivoliVredenburg Kennis & Debat Syrië, een roep om vrijheid en rechtvaardigheid (2021), <<https://www.tivolivredenburg.nl/studio/kennis/syrie-een-roep-om-vrijheid-en-rechtvaardigheid/>>.
- 21 Een al wat oudere maar daarom niet minder interessante reconstructie laat weer eens zien hoe een benadering vanuit het perspectief van voedsel het waardevolle inzicht bevestigt dat een volk zonder voedsel een volk is dat in opstand komt. De Groene Amsterdammer 19 juli 2011, Rutger van der Hoeven, 'Voedsel is de nieuwe olie', <<https://www.groene.nl/artikel/voedsel-is-de-nieuwe-olie>>.
- 22 Chernozem is een zeer vruchtbare grond die hoge landbouwopbrengsten geeft en uitstekende agronomische omstandigheden biedt voor de productie van gewassen, vooral granen en oliehoudende zaden. Bron: <<https://www.agroberichtenbuitenland.nl/landeninformatie/oekraine/achtergrond/special/bodemverbetering#:~:text=Oekra%C3%AFne%20heeft%20meer%20dan%20een,vooral%20granen%20en%20oliehoudende%20zaden>>.
- 23 Bron: <<https://www.agroberichtenbuitenland.nl/specials/innovatie/oekraine>>.
- 24 Reden voor Nederland om Oekraïne te ondersteunen met het invoeren van precisielandbouw om de opbrengsten te vergroten. <<https://www.agroberichtenbuitenland.nl/specials/innovatie/oekraine>>.
- 25 Bron: <<https://ihsmarkit.com/research-analysis/ukraine-agriculture-exports-what-is-at-stake.html#:~:text=Ukraine%20is%20one%20of%20the,countries%20in%20Asia%20and%20Africa>>.
- 26 Volgens berekeningen van het VS ministerie van Landbouw (USDA).
- 27 Boerenbusiness 22 januari 2022, Wouter Baan, 'Wat als Poetin de Europese graanschuur inpikt?', <<https://www.boerenbusiness.nl/granen-grondstof/artikel/10896315/wat-als-poetin-de-europese-graanschuur-inpikt>>.
- 28 Boerenbusiness 22 januari 2022, Wouter Baan, 'Wat als Poetin de Europese graanschuur inpikt?', <<https://www.boerenbusiness.nl/granen-grondstof/artikel/10896315/wat-als-poetin-de-europese-graanschuur-inpikt>>.
- 29 De Telegraaf 9 maart 2022, Angst om graantekort: 'Broodprijs mogelijk naar vijf euro', <<https://www.telegraaf.nl/video/424741088/angst-om-graantekort-broodprijs-mogelijk-naar-vijf-euro>>.
- 30 Wageningen University & Research 22 januari 2021, 'Granen: veelzijdigheid beïnvloedt handelsstromen', <<https://www.agrimatie.nl/PublicatiePage.aspx?subpubID=2525&themalD=2276&indicatorID=3425§orID=3461>>.
- 31 Boerenbusiness 4 maart 2022, Jurphaas Lugtenburg, 'Historisch hoge prijzen op grondstofmarkten', <<https://www.boerenbusiness.nl/granen-grondstof/artikel/10897065/historisch-hoge-prijzen-op-grondstofmarkten#:~:text=Nieuwe%20oogst%20vast%20boven%20E2%82%AC300&text=Het%20decembercontract%20is%20zelfs%20nog,langere%20termijn%20verstoord%20kan%20raken>>.
- 32 Foodlog 4 november 2021, 'Na China staakt ook Rusland de export van kunstmest' <<https://www.foodlog.nl/artikel/na-china-staakt-ook-rusland-de-export-van-kunstmest/>>.
- 33 Boerenbusiness 4 maart 2022, 'Rusland dreigt export kunstmest te stoppen', <<https://www.boerenbusiness.nl/granen-grondstof/artikel/10897068/rusland-dreigt-export-kunstmest-te-stoppen>>. Deze ontwikkeling wakkerd de roep aan om ontwikkeling van alternatieven. Zie Wageningen University & Research, <<https://www.wur.nl/nl/show-longread/Boeren-zonder-kunstmest-kan-dat.htm>>. Maar voor de korte termijn, betekent het wegvallen van de Russische export voor een regelrecht probleem.
- 34 Zie bijvoorbeeld ING 7 maart 2022, Warren Patterson, 'Russia-Ukraine conflict: What it means for grain and oilseed', <<https://think.ing.com/articles/russia-ukraine-conflict-what-it-means-for-grain-and-oilseed/>>.
- 35 Zie de FAO Food Price Index: <<https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>> en NRC Handelsblad 8 maart 2022, 'Oorlog leidt tot explosie van tarweprijs: minder brood op de plank bij miljoenen mensen in de wereld', <<https://www.nrc.nl/nieuws/2022/03/08/oorlog-leidt-tot-explosie-van-tarweprijs-a4098533>>.
- 36 Lees het interview met Kees Huizinga, de eerder aangehaalde Nederlandse boer die al twintig jaar boert in Oekraïne in de Volkskrant 2 maart 2022, 'Nederlandse boer in Oekraïne: 'Oorlog kan mondiale voedselcrisis veroorzaken', waarin wordt verwezen naar de beklemmende historische realiteit van de holomodor, <<https://www.volkskrant.nl/economie/nederlandse-boer-in-oekraine-oorlog-kan-mondiale-voedselcrisis-veroorzaken-b97d910c/?referrer=https%3A%2F%2Ft.co%2F>>.
- 37 Meer voorbeelden: <<https://nl.wikipedia.org/wiki/Voedseloproer>>.

- 38 De nieuwe Oogst 4 maart 2022, René Bouwmeester, Peter Smit, Iede de Vries, 'Voedselzekerheid weer hoog op de agenda Europese Unie', <<https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2022/03/04/voedselzekerheid-weer-hoog-op-agenda-europese-unie>>.
- 39 FAO is de Voedsel- en Landbouworganisatie van de VN die tot doel heeft om honger in de wereld te bestrijden). Oeso is de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, een samenwerkingsverband van 38 landen om sociaal en economisch beleid te bespreken, te bestuderen en te coördineren. De G7 is het intergouvernementeel forum van zeven vooraanstaande industriële staten, te weten Canada, Duitsland, Frankrijk, Italië, Japan, het Verenigd Koninkrijk en de VS.
- 40 Zie voor officiële bronnen: <<https://www.consilium.europa.eu/nl/policies/cap-reform/>>, <<https://www.toekomstglb.nl/>> en <<https://www.eumonitor.nl/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vj6ipbgzqzy6>>.
- 41 Zie: <<https://www.toekomstglb.nl/het-nsp-in-opbouw/documenten/publicaties/2021/12/03/concept-nationaal-strategisch-plan>>.
- 42 Europa Decentraal 21 juli 2021, 'Onderweg naar 55% minder uitstoot in 2030: Europese Commissie presenteert 'Fit For 55'-pakket', <<https://europadecentraal.nl/europese-commissie-presenteert-fit-for-55-pakket/>>.
- 43 AgriHolland 4 maart 2022, 'Programma Fit for 55 heeft ook zijn weerslag op de landbouw', <<https://www.agriholland.nl/nieuws/bericht.php?id=238151#:~:text=Boeren%20zullen%20de%20uitstoot%20van,vergelijking%20met%20het%20huidige%20niveau>>.
- 44 Officiële bron: <https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_nl>.
- 45 Officiële bron: <https://ec.europa.eu/food/horizontal-topics/farm-fork-strategy_nl>.
- 46 'Volstrekt van het padje af de Green Deal geeft nog minder voedsel en dan die Timmermans wil versnelling Green Deal vanwege Russisch gas - Nieuwe Oogst', <https://twitter.com/JanCeesVogelaar/status/1501235499146657792?ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Etweet> en De Nieuwe Oogst 8 maart 2022, Iede de Vries, 'Timmermans wil versnelling Green Deal vanwege Russisch gas', <<https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2022/03/08/timmermans-wil-versnelling-green-deal-vanwege-russisch-gas>>.
- 47 Wageningen University & Research 'Waarschijnlijk lagere opbrengst landbouw door Green Deal', <<https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksinstituten/Economic-Research/show-weer/Waarschijnlijk-lagere-opbrengst-landbouw-door-Green-Deal.htm>>.
- 48 Officiële bronnen: <<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/aanpak-stikstof/maatregelen-om-stikstofprobleem-op-te-lossen>>, <<https://www.rivm.nl/nieuws/verkenning-waar-in-nederland-kan-stikstofreductie-meeste-opleveren-voor-natuur>> en <<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/natuur-en-biodiversiteit/natura-2000>>.
- 49 NOS 10 maart 2022, 'Minister voor Stikstof sluit gedwongen uitkoop boeren niet uit', <<https://nos.nl/artikel/2420602-minister-voor-stikstof-sluit-gedwongen-uitkoop-boeren-niet-uit>>.
- 50 JA21-Tweede Kamerlid Derk-Jan Eppink houdt in een debat over stikstofproblematiek (10 maart 2022, commissie LNV) Tjerk de Groot (D66) voor dat hij doet alsof hij een groep van ongelovigen toespreekt die niet thuishoren 'in het land van de grote profeet'.
- 51 Nieuwe Oogst 15 december 2021, René Bouwmeester, Martijn van Rossum, Peter Smit, 'Rutte IV trekt 25 miljard euro uit voor transitie landbouw', <<https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2021/12/15/rutte-iv-trekt-25-miljard-euro-uit-voor-transitie-landbouw>>.
- 52 Algemeen Dagblad 24 december 2020, 'Harde aanpak van boeren raakt Marlies enorm, 'Wij zijn niet dé vervuilers'', <https://www.bd.nl/meerij/harde-aanpak-van-boeren-raakt-marlies-enorm-wij-zijn-niet-de-vervuilers-acd029ee/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F&cb=9b54f8a6338de680b6750bdf9e908c86&auth_rd=1> en Trouw 24 november 2020, 'Als deze 25 boeren stoppen, lijkt de stikstofcrisis voorbij. Maar zo simpel is het niet', <<https://www.trouw.nl/duurzaamheid-natuur/als-deze-25-boeren-stoppen-likt-de-stikstofcrisis-voorbij-maar-zo-simpel-is-het-niet-bdb8683e/>>.

